

THEORETISCHE PERSPECTIEVEN M.B.T. DE PARTICIPATIE VAN KINDEREN

Achtergrond voor praktijkwerkers

Dit document maakt deel uit van het Europese Erasmus+ KA202-project, "Participation and Collaboration for Action", acroniem PANDA, september 2020 – augustus 2023. Het project omvat 4 Europese universiteiten/hogescholen: Arteveldehogeschool (België), Noorse Universiteit voor Wetenschap en Technologie (Noorwegen), Queen's University Belfast (Noord-Ierland) en Universidad Complutense de Madrid (Spanje)." Er zijn ook 4 partnerorganisaties: Opgroeien (België); Trondheim Kommune/Link (Noorwegen); Voice of Young People in Care, VOYPIC, (Noord-Ierland) en Fundación Secretariado Gitano, FSG (Spanje).

Queen's University Belfast, Noord-Ierland stelde dit rapport op, de vertaling gebeurde door Opgroeien.

Auteurs: Winter Karen, Mc Cafferty Paul, Toal Alicia, McGuigan Geraldine, Eerdeken Wendy, Heirbaut Eva, Dahlø Husby Inger Sofie, Juul Randi, Mercado García Esther, Blanco Carrasco Marta, Leyra Fatou Begoña, Corchado Castillo Ana, Dorado Barbe Ana.

Inhoud

Introductie	3
1. Overicht van theoretische en conceptuele benaderingen	4
2. Sociologische benaderingen	4
2.1 Sociologie van de kindertijd	4
2.2 Sociaalpedagogische concepten.....	5
2.3 Relationele benaderingen.....	7
2.4 Filosofische benaderingen - Honneth	7
2.5 Bourdieu (sociologie)	9
3. Conclusie.....	11
4. Woordenlijst.....	11
5. Literatuurlijst	12
5.1 Literatuur over kinderp participatie, theoretische en conceptuele kaders.....	12
5.2 Andere referenties.....	14

Introductie

Het doel van het PANDA-project is in een transnationale context, de participatie bij besluitvormingen te bevorderen van jonge kinderen (van 12 jaar en jonger) in jeugdhulp en dit door het versterken van de samenwerking tussen professionals en jonge kinderen in hulpverleningsorganisaties, meer bepaald in de jeugdhulp en de jeugdbescherming.

Via het partnerschap van 8 organisaties - bestaande uit praktijkwerkers, managers, beleidsmedewerkers, academici en trainers uit vier landen (België, Spanje, Noorwegen en Noord-lerland) - heeft het project drie doelstellingen gerealiseerd:

- Het vergroten van de kennis en vaardigheden van professionals d.m.v. van een mediatheek;
- Het aanbieden van een kader voor beleidsmedewerkers en management ter ondersteuning van de implementatie van een participatieve aanpak en het ondersteunen van organisaties bij het scheppen van de voorwaarden die nodig zijn voor participatief werken met jonge kinderen;
- Het aanreiken van nieuwe tools en methodieken aan opleiders.

Figuur 1 Panda concept (2022)

Aan de basis van de participatie van kinderen liggen gedeelde theoretische en conceptuele kaders waarvan professionals zich vaak niet bewust zijn. Deze tekst voor praktijkwerkers richt zich op deze theoretische en conceptuele kaders. Het overzicht is niet exhaustief, de meest voorkomende kaders zijn opgenomen. Het doel is

- de aandacht te vestigen op de theoretische en conceptuele kaders;
- aandacht te vestigen op sleutelbegrippen die verband houden met sociologische kaders;
- en onderzoek naar de verschillende theoretische en conceptuele kaders, meer bekend te maken.

1. Overzicht van theoretische en conceptuele benaderingen

Er zijn verschillende theorieën/kaders die nuttig zijn om kritisch na te denken over participatie met jonge kinderen. Deze zijn:

- Geografische benaderingen (mobiliteit), digitale antropologie;
- Sociaalpedagogische benaderingen;
- Sociologische benaderingen - Prout en James (sociologie van de kindertijd); Goffman (theorie van sociale interactie), Honneth (erkenning en (mis)erkenning); Sennett (de rituelen en politiek van samenwerking); Bourdieu (kapitaal, veld en habitus);
- Filosofische benaderingen;
- Bronfenbrenner (sociaalecologische benadering);
- Psychosociale benaderingen;
- Op rechten gebaseerde benaderingen;
- Relationale en relatiegerichte benaderingen;
- Participatiemodellen;
- Artistieke benaderingen, kunst, drama.

In deze tekst richten we ons op de sociologische, sociaalpedagogische, relatiegerichte en filosofische benaderingen omdat deze de basis vormen van recent onderzoek en helpen de praktijk te verstaan.

2. Sociologische benaderingen

2.1 Sociologie van de kindertijd

Historisch gezien is de perceptie van wat een kind is en wat de kindertijd is, overschaduwd door een enge opvatting van ontwikkelingspsychologie waarbij de nadruk ligt op het aangeborene en het ontwikkelingsproces (leeftijden en stadia). Vanuit dit perspectief kunnen kinderen niet als mensen worden gezien, maar als mens in wording, als 'volwassene in wording'. In essentie zijn kinderen dan 'onvolledig', in afwachting om 'complete' volwassene te worden, sociaal en 'volwassen-achtig'.

Deze zienswijze kan de interactie van professionals met kinderen beïnvloeden en de uitoefening van de macht van volwassenen over kinderen legitimeren. Dit kan tot gevolg hebben dat de professional de neiging heeft om kinderen uit te sluiten van beslissingen en hun autonomie te ontnemen vanwege hun vooronderstelde incompetentie en de te grote nadruk op hun afhankelijkheid van volwassenen.

Er zijn natuurlijk ook ontwikkelingspsychologische benaderingen die de nadruk leggen op de sociale en culturele aspecten van de ontwikkeling van kinderen. De sociologie van de kindertijd benadrukt dat deze niet biologisch bepaald is, maar begrepen, bepaald en ervaren moet worden door sociale factoren zoals context, cultuur en tijd. De sociologie van de kindertijd definieert kinderen als individuele menselijke wezens (geen mensen in wording), die bijdragen aan, vormgeven aan en gevormd worden door hun context. (Figuur 1) Deze benadering benadrukt dat kinderen:

- participeren in sociale relaties;
- kennis en opvattingen hebben die ontstaan uit ervaringen met relaties, omgevingen, contexten en gebeurtenissen;

- in interactie gaan met de wereld en dat hun interacties van invloed zijn op de dagelijkse wereld van zowel kinderen als volwassenen;
- sociale, morele en politieke competenties bezitten en moeten worden beschouwd als actieve deelnemers aan de samenleving;
- moeten worden erkend als personen die actieve subjecten zijn en in wezen niet te onderscheiden zijn van andere mensen;
- actieve actoren zijn in het creëren van hun kindertijd en niet slechts 'socialisatieprojecten' zijn voor volwassenen.

Figuur 1: Sociologie van de kindertijd: opvattingen over elk kind en relevantie voor praktijkwerkers

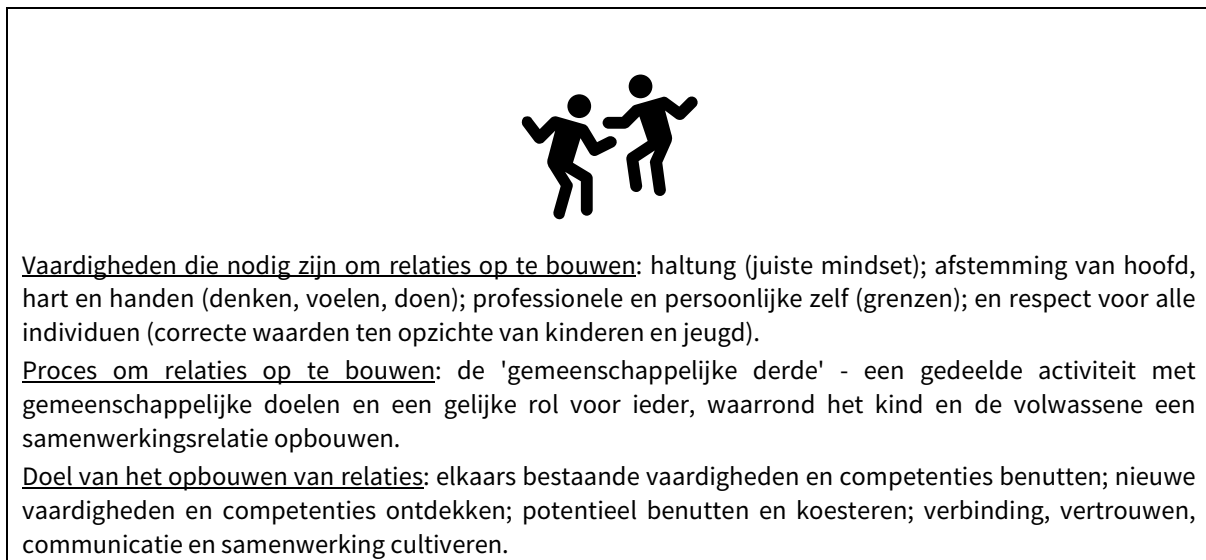
2.2 Sociaalpedagogische concepten

Vertrekkend van het werk van Natorp (1899) en Pestalozzi (1907) en de verschillende kernprincipes, houdt de sociale pedagogiek zich bezig met de theorie en praktijk van het creëren van een bloeiende tuin voor kinderen en meer uitgebreid voor alle mensen: een vruchtbare omgeving die bevorderlijk is voor hun welzijn en leren, het ontwikkelen van hun inherente hulpbronnen en het verbinden met hun omgeving. Het doel is om sociale ongelijkheid aan te pakken en sociale verandering te vergemakkelijken door leren, welzijn, empowerment en verbondenheid, zowel op individueel als op gemeenschapsniveau. Dit wordt bereikt door een holistische en relatiegerichte manier van werken met mensen. De principes worden geïllustreerd in het zogenaamde 'Diamantmodel', zo genoemd omdat elke mens waardevol is, een verscheidenheid aan kennis, vaardigheden en competenties bezit en het potentieel heeft om uit te blinken. (Figuur 2)

Figuur 2: Het Diamant Model

Kenmerken van de benadering zijn onder meer: respect voor de inherente waarde van kinderen, een geloof in het potentieel van kinderen, onderlinge verbondenheid van gedachten, gevoelens en acties, het fundamentele belang van vertrouwensrelaties en het belang van de scheiding van het professionele, persoonlijke en particuliere zelf in een relatie. Het sociaalpedagogisch kader biedt een manier om de vaak verwaarloosde emotionele dimensies van relationele en communicatieve ontmoetingen tussen praktijkwerkers en kinderen te onderzoeken en ermee om te gaan. Sleutelbegrippen zijn 'haltung', 'hoofd-hart-handen', het 'professionele, persoonlijke en particuliere zelf', 'de gemeenschappelijke derde' en 'wederzijds respect en vertrouwen'. (Figuur 3).

Figuur 3: Sociaal pedagogische concepten toegepast op de praktijk van het sociaal werk

2.3 Relationale benaderingen

Relatiegerichte praktijk maakt al tientallen jaren deel uit van de sociaalwerkpraktijk maar paste zich aan en stemde af op nieuwe kenmerken van de context waarin het plaatsvindt. Kernkenmerken van op relaties gebaseerde praktijk zijn:

- Menselijk gedrag en de professionele relatie zijn een integraal onderdeel van elke professionele interventie.
- Menselijk gedrag is complex en veelzijdig. Mensen zijn niet zomaar rationele wezens, maar hebben affectieve (zowel bewuste als onbewuste) dimensies die menselijke relaties verrijken maar tegelijkertijd compliceren.
- De interne en externe werelden van individuen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, zodat geïntegreerde (psychosociaal), in tegenstelling tot eendimensionale, reacties op sociale problemen cruciaal zijn voor de sociaalwerkpraktijk.
- Elke ontmoeting met sociaal werk is uniek. Dit veronderstelt aandacht voor de specifieke omstandigheden van elk individu.
- Een samenwerkingsrelatie is het middel waarmee interventies samenkomen en dit vereist een bijzondere nadruk op het "gebruik van het zelf".
- Het respect voor individuen ingebed in relationele praktijken omvat het oefenen op inclusieve en empowerende manieren. (Ruch, 2018).

Belangrijk is dat de relationele praktijk erkent dat zowel praktijkwerker als gebruiker een waaier van ervaringen en emotionele reacties inbrengen en dat het begrip van elke deelnemer van zichzelf en de 'ander' van invloed zal zijn op de relatie en de betekenis ervan (Turney 2012). Dit stelt praktijkwerkers in staat om voeling te houden met zowel hun gedachten als gevoelens over de relatie en om alert te zijn op niet alleen hun cognitieve, maar ook hun affectieve reacties op het unieke, de risico's en de onzekerheid van alle hulpverleningsrelaties. Deze specifieke kenmerken van relationele praktijken zijn relevant voor de bevordering van de participatie aan besluitvormingsprocessen van jonge kinderen, omdat ze praktijkwerkers helpen om afgestemde en empathische interventies te ontwikkelen.

2.4 Filosofische benaderingen - Honneth

Om een 'gevoel van eigenwaarde' te ontwikkelen, vertrouwen individuen op de feedback van anderen en van de samenleving als geheel. Deze feedback kan worden gedefinieerd als vormen van erkenning. Honneth onderscheidt drie vormen van erkenning:

1. liefde, of de emotionele erkenning van de behoefte aan liefde en zorg;
2. de wettelijke erkenning van rechten als mens;
3. en solidariteit of sociale waardering, als onderdeel van iemands bijdrage aan een gemeenschap.

Voor elke vorm van erkenning identificeert Honneth de context waar die het beste tot uiting komt en wat de impact is op de relatie tot het zelf. Deze zijn terug te vinden in figuur 4 waar een extra kolom de relevantie voor de sociaalwerkpraktijk met kinderen beschrijft.

Vormen van erkenning	Context	Impact op de relatie tot het zelf	Relevantie voor het sociaal werk
Liefde	Belangrijkste relaties tussen kind en volwassene	Zelfvertrouwen	Belang van het sociaal werk voor de relatie met elk kind
Wettelijk verankerde rechten	Maatschappelijk middenveld	Zelfrespect	Belang van het sociaal werk voor de bevordering en bescherming van de wettelijk verankerde rechten van elk kind
Sociale waardering	Bredere samenleving	Eigenwaarde	Het belang van het sociaal werk voor het bieden van sociale, werkgelegenheids- en andere gemeenschapskansen om de talenten van elk kind te erkennen en te respecteren.

Figuur 4: Honneth, erkenning, impact op zelfrelatie en relevantie voor het sociaal werk

Liefde – vindt plaats binnen de context van een positieve, betekenisvolle en intieme relatie met anderen. Zelfvertrouwen wordt verworven, gekoesterd en vergroot.

Rechten - komt voor in het maatschappelijk middenveld, thuis, de school, de relatie met de praktijkwerker, de gemeenschap. Als rechten worden gerespecteerd, bevorderd en beschermd, wordt zelfrespect verworven, gekoesterd en vergroot.

Waardering (solidariteit, sociale waardering) – komt voor in de bredere samenleving. Als de verdiensten en prestaties van een individu door de bredere samenleving worden erkend, wordt het gevoel van eigenwaarde verworven, gekoesterd en vergroot.

Toegepast op de sociaalwerkpraktijk met kinderen, zijn de domeinen van erkenning onlosmakelijk met elkaar verbonden op individueel, beleids- en maatschappelijk niveau en zijn ze zeer relevant voor de praktijk, zoals hieronder beschreven.

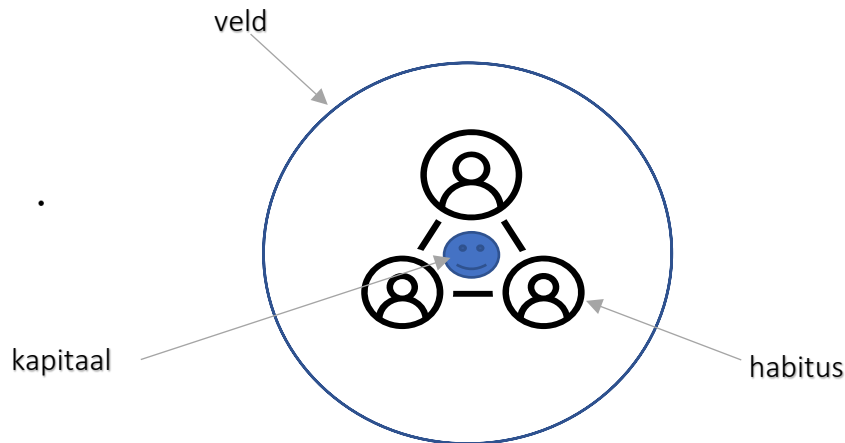
Op individueel niveau - Het hebben van een emotionele band is een belangrijke bron van comfort en warmte voor kinderen in de jeugdhulp. Praktijkwerkers zijn in de ideale positie om op individueel niveau een nauwe emotionele band met een kind op te bouwen. Dergelijke relaties hebben elementen van wederkerigheid. Ieder kan van de ander leren door als gelijken te luisteren naar wat de ander te zeggen heeft. De nadruk ligt op de setting en op het creëren van ruimtes om te reflecteren, samen activiteiten te doen die bijdragen tot het nemen van beslissingen op een participatieve manier.

Op beleidsniveau biedt het Kinderrechtenverdrag (IVRK) een juridisch bindend kader dat de individuele rechten van kinderen erkent. Wettelijke kaders helpen bij het creëren van een cultuur die participatie begrijpt als een zichtbaar en onvoorwaardelijk recht met een wettelijke verplichting voor praktijkwerkers om alle kinderen en jongeren bij de besluitvorming te betrekken.

Op samenlevingsniveau - het model van Honneth waarborgt de democratisering van processen en beslissingen, waarbij de stem van alle actoren worden gehoord, en is rechtstreeks in overeenstemming met artikel 12 van het IVRK. Maatschappelijke veranderingen moeten sneller en met minder weerstand tot stand komen, zodat ook kinderen en jongeren gezien worden als volwaardig in staat om bij te dragen tot de maatschappelijke orde.

2.5 Bourdieu (sociologie)

Om inzicht te krijgen in de dynamische microprocessen van macht die kinderen toegang geven tot hun participatierechten, waar die macht ligt, hoe die wordt uitgeoefend en hoe machtsverhoudingen verankerd en geïnternaliseerd raken, zijn Bourdieu's drie concepten (veld, kapitaal en habitus) nuttig. (figuur 5)

Figuur 5: Bourdieu: veld, kapitaal en habitus

Veld - vertegenwoordigt een 'gestructureerde ruimte van posities' waar 'alle [mensen] die betrokken zijn bij een veld een bepaald aantal fundamentele belangen delen, namelijk alles wat verband houdt met het bestaan van het veld' en [waar] ze 'verwikkeld zijn in een strijd' om een bepaalde vorm van kapitaal op te bouwen, te verwerven of te behouden' (Bourdieu 1993, p. 72-73).

Besluitvorming in sociaal werk (casusbesprekingen, rondetafelgesprekken...), kan men definiëren als 'het veld', waarin verschillende professionals samenkomen omdat ze een gemeenschappelijk belang delen, namelijk het kind in het centrum van het besluitvormingsforum.

Kapitaal - De relaties tussen professionals in het veld (of hier, het besluitvormingsforum) zijn niet gelijk, maar worden gekenmerkt door ondergeschiktheid en overheersing waarbij verschillende professionals die betrokken zijn in een (meestal onbewuste) strijd met elkaar verwikkeld zijn, die wordt bepaald door het type en de hoeveelheid kapitaal waarover zij beschikken.

Bourdieu identificeert verschillende soorten kapitaal (economisch, sociaal, cultureel en symbolisch). Symbolisch kapitaal kan verschillende elementen bevatten. In de context van besluitvormingsfora is het kapitaal waarrond professionals vergaderen en waarin zij 'wedijveren' om controle uit te oefenen over de uiteindelijke beslissingen over wat in het belang is van het kind, een kapitaal dat 'kennis van het kind' wordt genoemd.

Habitus - Elke professional kan verschillende inzichten hebben over wat het beste is voor een bepaald kind. In het overleg wisselen ze hun kennis uit en kunnen ze dit gebruiken als een poging om controle uit te oefenen over de besluitvorming voor het kind op basis van de status van de kennisclaims die ze over het kind maken. Deze processen worden ondersteund door 'habitus'; wat

cruciaal is voor de processen van het verkrijgen en opbouwen van 'kapitaal' in dit geval het 'kind kennen'.

Bourdieu merkt op dat sommige mensen in staat zijn om het veld te domineren (in dit geval besluitvormingsfora) en dit in hun voordeel te laten functioneren omdat ze een habitus hebben (woorden, manieren van spreken, denken en handelen; ook bekend als 'systemen van duurzame, overdraagbare disposities') die ze door hun sociale status verwierven en die kennis en erkenning impliceren.

Er zijn verschillende voorbeelden van habitus: klasse habitus; statusgroep habitus; gender habitus en meer gespecialiseerde soorten professionele habitus, waaronder een professionele habitus van een praktijkwerker. Het is mogelijk om de praktijken, methoden, attitudes te identificeren die praktijkwerkers grotendeels onbewust gaan aannemen, via hun dagelijkse werkervaring en positie als gekwalificeerde praktijkwerkers. In bijeenkomsten betekent dit niet dat praktijkwerkers (en andere professionals) bewust op pad gaan met een scala aan technieken om 'de overhand te krijgen' in de besluitvormingsprocessen, maar eerder dat deze 'op praktisch, informeel en stilzwijgend niveau' opereren.

Ouders, ter vergelijking, bezetten een ondergeschikte positie bij besluitvormingsfora over hun kind. Het concept van de ouderlijke habitus omvat die gedragingen, attitudes, disposities die hun ondergeschikte positie binnen besprekingen versterken.

Toepassing op de microprocessen van macht in besluitvormingsfora

In besluitvormingsfora waar er betwiste claims zijn over wat het beste is voor het kind, is het gemakkelijk om te zien hoe professionals bepaalde taal, termen, kennis kunnen gebruiken om controle en dominantie te krijgen. Zo kunnen termen als "professioneel", "objectief", "risicoanalyse" gebruikt worden, terwijl ouders termen kunnen benoemen als "mijn herinnering aan", "mijn gevoelens over". Onbewust kunnen andere professionals meer beïnvloed worden door professionele inbreng omdat die rationeel en analytisch lijkt. Professionals kunnen dit veranderen, door de woorden te veranderen (het vermijden van vakjargon), ouders voorafgaande voorbereidingstijd te geven en door hen de ruimte te geven om hun inbreng in besprekingen op hun eigen manier te verwoorden.

De positie van het kind in deze bijeenkomsten wordt door deze processen ondermijnd en de strijd om invloed tussen professionals en ouders 'verdringt' de ruimte voor het kind. Doordat kinderen minder macht en invloed hebben en voortdurend worden ondermijnd en buitengesloten, leren ze te zwijgen en zijn volwassenen – die de macht hebben - minder geneigd om gewicht te geven aan hun mening. Hieruit volgt dat de habitus die door kinderen wordt ontwikkeld hun lagere status en macht typeert, dat volwassenen vaak sociale vormen van overheersing erkennen, legitimeren en reproduceren die de stem van het kind verzwakken. In de besluitvorming in jeugdhulp heeft deze cyclus het potentieel om zichzelf te bestendigen totdat de stem van het kind wordt overstemd. Deze micro-machtdynamiek kan worden doorbroken en veranderd door kinderen volledig te betrekken bij besluitvormingsfora. Op die manier komt hun stem op een meer gelijke voet te staan met die van volwassenen, de professionals en ouders.

3. Conclusie

Het doel van deze tekst is om professionals een waaier van theoretische en conceptuele kaders te bieden die inzicht geven in de participatierechten van kinderen. Als professionals de theorieën interpreteren, kunnen ze de realiteit in de praktijk beter begrijpen en naar die realiteit handelen, waardoor het leven van jonge kinderen positief kan verbeteren.

"Er is geen betere manier om de aard van de ziel van een samenleving vast te stellen, dan aan de hand van de wijze waarop ze haar kinderen behandelt."

Nelson Mandela, voormalig president van Zuid-Afrika

4. Woordenlijst

'Haltung' betekent 'inborst' en verwijst naar de algemene denkwijze, houding en het gedrag van een individu. Het is inherent aan iemands 'zelf'. 'Haltung' vereist dat praktijkwerkers holistisch betrokken zijn en alle aspecten van hun wezen - rationeel, emotioneel en praktisch - in hun professionele relaties met kinderen inbrengen, wat de ontwikkeling van voldoende hechte en authentieke relaties mogelijk maakt.

'Hoofd-hart-handen' verwijst naar de betrokkenheid van professionals bij kinderen door de toepassing van denken, voelen en doen, die elk even belangrijk zijn in professionele relaties waarin praktijkwerkers een combinatie van intellectuele, praktische en emotionele competenties gebruiken.

'Het professionele, persoonlijke en particuliere zelf' verwijst naar het feit dat voor het ontwikkelen van hechte, authentieke relaties een hoge mate van zelfbewustzijn en zelfreflectie vereist zijn. Het gaat hierbij om het onderscheiden en tonen van het professionele en persoonlijke zelf op het werk, maar ook om de privésfeer van het leven privé te houden.

'De gemeenschappelijke derde' professionals erkennen het potentieel in kinderen en helpen hen dit ook te ontdekken door sterke, oprechte relaties en leersituaties te creëren waarin kinderen hun vindingrijkheid kunnen ervaren en nieuwe vaardigheden kunnen ontwikkelen. De focus ligt hier op het samenzijn met kinderen en samen activiteiten doen. Dit kan elke activiteit zijn, van voetballen tot pannenkoeken bakken. De gedeelde situatie en/of ervaring is een middel voor het ontwikkelen van vaardigheden en talenten in een ruimte waar er een meer gelijkwaardig partnerschap is tussen kind en volwassene, waarbij het kind centraal staat.

'Wederzijds respect, vertrouwen en onvoorwaardelijke waardering voor kinderen' - alle mensen zijn gelijk met een rijk en buitengewoon potentieel en we beschouwen kinderen als competente, vindingrijke en actieve betrokkenen.

5. Literatuurlijst

5.1 Literatuur over kinderparticipatie, theoretische en conceptuele kaders

Theoretische en/of conceptuele benadering	Referenties	Focus van het onderzoek
Mobiliteit	Ferguson, H. (2016) What social workers do in performing child protection work: Evidence from research into face-to-face practice. <i>Child & Family Social Work</i> , 21(3), p.283-294.	Relaties en communicatie van praktijkwerkers met kinderen/gezinnen tijdens huisbezoeken
Goffman	Hadfield, M., Ruch, G., Winter, K., Cree, V. and Morrison, F. (2020) Social workers' reflexive understandings of their "everyday" communications with children. <i>Child & Family Social Work</i> , 25(2), p.469-477.	Relaties en communicatie van praktijkwerkers met kinderen/gezinnen
Honneth	McCafferty, P. (2021) Children's Participation in Child Welfare Decision Making: Recognizing Dichotomies, Conceptualizing Critically Informed Solutions, <i>Child Care in Practice</i> , https://doi.org/10.1080/13575279.2021.1896990	Artikel 12 van het IVRK
Sociologie van de kindertijd/agency/agency competentie	Morrison, F. (2016) <i>Social Workers' Communication with Children and Young People in Practice</i> . Glasgow: Institute for Research and Innovation in Social Service (IRISS).	Relaties en communicatie van praktijkwerkers met kinderen/gezinnen
Digitale antropologie	Pink, S., Ferguson, H. and Kelly, L. (2020) Child protection social work in COVID-19: reflections on home visits and digital intimacy. <i>Anthropology in Action</i> , 27(3), p.27-30.	Relaties en communicatie van praktijkwerkers met kinderen/gezinnen tijdens huisbezoeken
Sociaalpedagogische concepten	Ruch, G., Winter, K., Cree, V., Hallett, S., Morrison, F. and Hadfield, M. (2017) Making meaningful connections: Using insights from social pedagogy in statutory child and family social work practice. <i>Child & Family Social Work</i> , 22(2), p.1015-1023.	Relaties en communicatie van praktijkwerkers met kinderen/gezinnen

Psychosociale benaderingen	Ruch, G., Turney, D. and Ward, A. (2018) (second edition) Relationship Based Social Work. Getting to the Heart of Practice. London: Jessica Kingsley Publishers.	Relaties en communicatie van praktijkwerkers met kinderen/gezinnen
Sennett	Ruch, G., Winter, K., Morrison, F., Hadfield, M., Hallett, S. and Cree, V. (2020) From communication to co-operation: Reconceptualizing social workers' engagement with children. Child & Family Social Work, 25(2), p.430-438	Relaties en communicatie van praktijkwerkers met kinderen/gezinnen
Sociologie kindertijd/UNCRC	Winter, K. (2012) Ascertaining the perspectives of young children in care: Case studies in the use of reality boxes. Children & Society, 26(5), p.368-380.	Relaties en communicatie van praktijkwerkers met kinderen/gezinnen
Bourdieu	Winter, K. (2012) Ascertaining the perspectives of young children in care: Case studies in the use of reality boxes. Children & Society, 26(5), p.368-380	Relaties werkers en communicatie van sociaal met kinderen/gezinnen in beslissingsfora
Ecologische aanpak	Whincup, H. (2017) What do social workers and children do when they are together? A typology of direct work. Child & Family Social Work, 22(2), p.972-980.	Relaties en communicatie van praktijkwerkers met kinderen/gezinnen
Participatiemodellen	Allcock, A (2018) Frameworks for child participation in social care, IRRIS https://www.iriss.org.uk/resources/esss-outlines/frameworks-child-participation-social-care	Bevat een overzicht van literatuur en participatiemodellen door Hart, Lundy, Shier.

5.2 Andere referenties

- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Stanford university press.
- Charfe, L., & Gardner, A. (2019). *Social pedagogy and social work*. Sage.
- Goffman, E. (2002). *The presentation of self in everyday life*. 1959. Garden City, NY, 259.
- Honneth, A. (2004). Recognition and justice: Outline of a plural theory of justice. *Acta sociologica*, 47(4), 351-364.
- Honneth, A. (2014). *The I in we: Studies in the theory of recognition*. John Wiley & Sons.
- James, A., Jenks, C., & Prout, A. (1998). *Theorizing childhood*. New York, 81-104.
- Natorp, P. (1899). *I. Untersuchungen über Platos Phaedrus und Theaetet*.
- Pestalozzi, J. (1907). *How Gertrude teaches her children: An attempt to help mothers teach their own children: And an account of the method* (LL Holland, & FC Turner, Trans.). Syracuse: Swann Sonnenschein.
- Prout, A., & James, A. (1997). A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, Promise. *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*, 7.
- Thempra.org. An introduction to social pedagogy. <http://www.thempra.org.uk/social-pedagogy/>